

В'ячеслав Люльченко

**ФОРМУВАННЯ ГІГІЄНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФАХІВЦІВ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ГАЛУЗІ В ЗАКЛАДАХ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ**

У статті розглянуто історичний розвиток проблеми гігієнічної освіти Польщі – країни, що приєдналася до Європейського Союзу. Охарактеризовано систему підготовки фахівців професійно-технічної галузі. Окреслено поетапність формування гігієнічної культури у процесі підготовки фахівців професійно-технічної галузі завдяки включенню в навчальні плани дисципліни, що дають гігієнічні знання а також застосування додаткових виховних процесів з гігієнічною тематикою.

Ключові слова: фахівець, професійно-технічна галузь, гігієнічна освіта, здоров'язбереження, гігієнічна культура.

The article deals with the issue of the formation of hygienic culture in the system of vocational education in Poland. The way of formation of hygienic culture as an element of professional training of the educational process participants in vocational education has been described. The importance of taking into account the progressive experience in the national vocational education and the construction of a model of professional training with the formation of hygienic culture has been characterized. Educational work was based on the achievements of pedagogical science and practical experience of advanced schools of European countries. The formation of the health culture of young people is considered mainly due to the hygienic aspect of education with the interaction of the teacher and student and the influence of common factors. The analysis of the problem of development of hygienic education in the pedagogical education in Poland has been made. Development of hygienic education in Poland had been carried out in accordance with the educational process and education in the family. It includes getting the first hygienic knowledge from parents, in pre-school educational institutions, secondary and high schools, vocational schools and higher educational establishments. The organization and content of the educational process in vocational education in Poland has a dynamic character, which is marked by constant introduction of progressive innovations, operative use of experience of higher educational institutions of European countries. The attention is focused on the problem of hygienic education with the experience of future specialists training in vocational education in Poland. The conditions of vocational education systems formation in Poland have been analyzed.

Keywords: specialist, vocational education, hygienic education, health care, hygienic culture.

Сучасний стан розвитку цивілізації характеризується інтеграційними та модернізаційними процесами, що формують єдину глобальну спільноту, концептуальними рисами якої є інтернаціоналізація світової економіки, політики, науки, культури й освіти тощо. Професійно-технічна підготовка в навчальних закладах Польщі зазнає серйозної критики, зокрема вказується на недостатній рівень педагогічної освіти фахівців для системи професійно-технічної освіти. Безперечно, що успіх модернізації освіти як в Польщі, так і в Україні значною мірою залежить від якості професійної підготовки педагогічних кадрів, здатних до інтелектуального і творчого розвитку особистості як основи успішного функціонування людини в умовах постійних змін. Особливої уваги потребує професійно-технічна підготовка педагогічних кадрів для потреб системи професійно-технічної освіти, оскільки зміни в економіці, поступ науково-технічної революції, процес інтеграції з Європою вимагають підвищення ефективності підготовки висококваліфікованих робітників. Важливим аспектом у вирішенні цієї проблеми є вивчення і впровадження прогресивного досвіду європейських держав у питанні збереження життя та здоров'я людини.

Проведений аналіз наукових праць засвідчує, що вивчення питання формування гігієнічної культури як елемент професійно-технічної підготовки фахівців професійно-технічної освіти Польщі майже не проводилось. Аспект гігієнічної культури має свою актуальність у процесі отримання певної професії, тобто крім отримання професійних навичок майбутній фахівець володіє навичками здоров'язбереження у професійній діяльності.

Дослідження системи професійної підготовки та формування гігієни як елемент у системі здоров'язбереження Республіки Польща, здійснювалося різними дослідниками. Так Є. Нероба досліджувала професійну підготовку інженерів-педагогів у вищих технічних навчальних закладах Польщі, Т. Єрмакова здійснила аналіз особливостей формування культури здоров'я школярів в Польщі та переймала досвід Польщі у формуванні культури здоров'я школярів сільської місцевості, І. Мордвінова – впровадження здоров'язбережувального виховання в польських школах, Ю. Грищук – розвиток педагогічної освіти у республіці Польщі, Є. Громов – сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти в Польщі.

Незважаючи на певну кількість робіт і публікацій, присвячених зазначеному питанню, немає чіткого висвітлення формування гігієнічної культури в процесі професійно-технічної підготовки молоді Республіки Польща.

Мета статті – висвітлити історичні етапи становлення гігієни як науки та дослідити формування гігієнічної культури фахівця у процесі його професійно-технічної підготовки в Республіці Польща.

Республіка Польща розпочала реформу освіти ще в 1999 році.

Основою даної реформи став принцип демократизації освіти, що за своєю універсальністю відображають специфіку країни. Дослідник М. Пальчук вказує на сформовані польськими вченими принципи освіти, що полягають у загальності освіти, її наступності, безперервності, єдності і диференціації, зміні вузькопрофільного навчання на широкопрофільний, всебічний розвиток учнів, виховання за допомогою праці, широкого фронту освіти і виховання, гнучкості, державності, соціалізації, науковості й економічності освіти [6, с. 186].

Поєднання даних принципів у логічну послідовність має актуальність в професійній освіті Республіки Польща. Наступність освіти передбачає відсутність будь-яких перешкод для переходу з одного навчального закладу до іншого із узгодженістю навчальних планів, програм та розвитком професійної орієнтації. Безперервність освіти полягає у загальнодоступності, тобто вузькопрофільне навчання замінюється широкопрофільним, що сприяє легкій перекваліфікації працівників відповідно до кадрової політики. Здійснення виховання за допомогою праці і для праці передбачає наповнення всього навчально-виховного процесу проблематикою праці, політехнізму, професійними знаннями і вміннями, що відповідають етапові і типові освіти [1, с. 104].

Формування професійної спрямованості відбувається поступово з певною послідовністю отримання освіти, це передбачено оптимальним взаємозв'язком між рівнями освіти, а саме шестирічною початковою школою, трирічною гімназією, середньою школою, загальноосвітнім ліцеєм, спеціалізованим ліцеєм, технікумом, основною професійно-технічною школою, додатковим технікумом або додатковим ліцеєм. Робота вказаних навчальних закладів спрямована на підготовку молоді до самостійного вибору майбутньої професії та рівня і напряму навчання. Система освіти визначає роль педагогічного колективу щодо реалізації поставлених освітніх завдань, застосування методів роботи та очікуваних результатів.

Дослідник А. Мушинський продемонстрував організаційно-педагогічні умови професійного навчання у центрах неперервної освіти, а саме варіативність та інтегрованість змісту навчання, який передбачає можливість оволодіти кількома спорідненими професіями і відповідає стратегії розвитку сучасного виробництва, застосування нетрадиційних форм навчання у центрах, які враховують базову спеціальність слухача, прикладна спрямованість підготовки і професійного вдосконалення працівників, застосування сучасних технологій управління, організаційно-правове врегулювання функціонування центрів, моніторингу ринку праці регіону та визначення перспектив його розвитку [5, с. 22]. На основі комплексного аналізу проблеми А. Мушинським уточнено сутність поняття «професійний розвиток», визначено та обґрунтовано фази професійного розвитку робітника у світлі сучасних перетворень у системі

неперервної освіти людини Польщі і Європи.

Отже, освітній процес професійної підготовки в Республіці Польща відбувається послідовно і поетапно. Сучасна польська система професійної технічної освіти є сукупністю освітньо-виховних інституцій та виробничо-обслуговуючих установ, у яких проводиться підготовка спеціалістів для трудової діяльності в промислово-технічних галузях народного господарства. Вона є складовою частиною комплексу професійної освіти в єдиній системі народної освіти Польщі та відбувається в трьох сферах: первинної професійної підготовки, професійної технічної освіти та професійного вдосконалення. Випускники польських технічних ВНЗ вважаються фахівцями, яких цінують за професіоналізм і сумлінність.

Сучасна освіта в Польщі побудована на поетапному отриманні освіти молоддю, тобто має початок в дитячому садочку та закінчується навчання в аспірантурі. Молодь що має намір здобувати освіту в професійно-технічній діяльності, повинна по завершенню гімназії перейти до 3-річного профільного ліцею або 2-річної професійної школи. Ліцей має загальноосвітній характер і зорієнтований за профілями, а його випускник може розпочинати навчання у вузі. Професійна школа дає професійні кваліфікації та можливість продовження в дворічних додаткових ліцеях, які дають право обов'язкового навчання у вузах. Обидва типи шкіл реалізують правило обов'язкового навчання та обидва відкривають можливість для подальшої науки. Дана модель навчання в школі нового типу – чотирьохрічному технічному ліцеї – розроблена згідно з європейськими стандартами і отримала позитивні відгуки експертів ЄС. Навчальний план чотирьохрічного технічного технікуму, передбачає модуль отримання освіти з загальноосвітніх дисциплін і модуль у сфері професійного навчання, що містить знання технологічного характеру та зокрема безпеку праці та охорону середовища [3].

До професійних студій першого та другого ступеня вищих навчальних закладів Польщі, що здійснюють професійну підготовку молоді, відносять вищі професійні студії, які передбачають навчальний, що має тривалість від шести до восьми семестрів та передбачає теоретичне та практичне навчання у визначеній сфері знань, а також підготовку до практичної професійної діяльності. Випускники студій першого ступеня володіють основними знаннями та навичками, необхідними для професійної діяльності. Випускники мають навички роботи в колективі, координації робіт і оцінки їх результатів, використання сучасної комп'ютерної техніки. Випускники повинні бути підготовлені до навчання на студіях другого ступеня. Зокрема навчальні плани студії першого ступеня повинні обов'язково передбачати викладання дисциплін в сфері охорони інтелектуальної власності, ергономіки, безпеки та гігієни праці.

До студій другого ступеня відносяться єдині магістерські (на базі повної загальної середньої освіти) та додаткові магістерські студії (на базі

студій першого ступеня), які уможливають як здобуття спеціальних практичних і теоретичних знань, так і підготовку до творчої праці у визначеній сфері професійної діяльності. У свою чергу випускники професійних студій другого ступеня володіють поглибленими знаннями та навичками, необхідними для професійної діяльності в галузі безпеки та якістю у виробничих процесах. Випускники підготовлені до трудової діяльності та до вступу в студії третього ступеня.

До студій третього ступеня відносяться докторантські студії для випускників єдиних або додаткових магістерських студій. Студії дають можливість отримати поглиблені знання у визначеній науковій галузі, навички самостійної дослідницької та творчої наукової діяльності. Третій ступінь також складається з двох фаз. Перша фаза включає власне навчання на студіях (від трьох до п'яти років) і підготовку та захист докторської дисертації. Після успішного закінчення першої фази присуджується вчений ступінь «доктор-інженер». Докторська дисертація, яка виконується під керівництвом наукового консультанта, відображає оригінальне вирішення автором певної наукової проблеми, а також засвідчує високий рівень теоретичних знань автора у відповідній галузі науки та його здатність самостійно проводити наукові дослідження. Найвища фаза – процес габілітації, що передбачає активну науково-дослідну роботу із подальшою публікацією ґрунтовної наукової праці, яка є істотним внеском у розвиток певної галузі технічних наук. Результатом стає присудження наукового ступеня «доктор-інженер габілітований». Він є найвищим науковим ступенем у Польщі, який надає право читати лекції в університетах.

Отже, випускники які отримали польську професійно-технічну підготовку, вважаються фахівцями яких цінують за професіоналізм і сумлінність. Тому що професійна освіта в Польщі передбачає всебічний перспективний розвиток в контексті входження країни до Європейського освітнього простору з наданням особливого значення питанню використання «людського капіталу» відповідно до потреб сучасної економіки.

Проте, аналізуючи навчальні плани процесу польської професійної підготовки стає зрозуміло, що процес навчання на кожному рівні передбачає отримання професійно-педагогічно-технічних знань та вмінь. Але, протягом всіх етапів професійної підготовки передбачається отримання знань про здоров'я людини та формування умінь щодо збереження як власного так і оточуючих здоров'я. Дане передбачається рядом дисциплін, як наприклад «Безпека праці та охорона середовища», «Фізичне виховання», «Охорона праці, контроль за якістю праці», «Додержання правил безпеки та гігієни праці, протипожежної охорони та охорони навколишнього середовища» та інші. Тобто, окрім отримання суто професійних знань майбутній фахівець повинен орієнтуватися

зокрема на гігієну праці, як на основну вимогу по створенню безпечних умов праці для збереження життя та здоров'я людини.

Законодавством Польщі передбачено, що кожна людина має право на безпечні та відповідні гігієнічні умови праці, створення відповідних умов є обов'язком роботодавця. Кожний працівник та роботодавець Республіки Польща повинен знати та вміти застосовувати у практичній діяльності вимоги та норми гігієни праці для збереження здоров'я та життя як власного так і оточуючих [7, с. 172]. Особливо це проглядається у вимогах до роботодавців, що зобов'язані захищати здоров'я та життя працівників шляхом надання безпечних та гігієнічних умов праці з належним використанням досягнень науки і техніки. Роботодавець повинен організувати роботу таким чином, щоб забезпечити безпечні та гігієнічні умови праці, забезпечувати дотримання правил безпеки на робочому місці та гігієни праці. Отже, ми маємо можливість побачити, що професійна підготовка спрямована не лише на отримання професії, а й також на формування у працівника навиків по створенню комфортних умов праці. Саме гігієна та санітарія покликана на вивчення впливу умов праці на працівника та застосування різних заходів, методів, способів та форм для створення безпечних умов праці тобто збереження здоров'я та життя.

Історично склалось, що ряд подій і факторів мають вплив на розвиток гігієни, як науки. Так формування гігієни в Польщі відбувалося поступово, що пов'язано з розвитком здоров'язбереження в освіті, науці та техніці, долаючи перепони розвитку та відстоювання своєї позиції, що полягала у важливості збереження здоров'я і життя людини. Дослідники польського походження Б. Воунаровська, М. Демела та Є. Харонська окреслюють вісім основних історичних періодів розвитку здоров'язбережувальної (гігієнічної) освіти в Польщі. Так, перший період (до 1864 р.) передбачав перебудову, що сприяло загальному піднесенню патріотичного духу серед поляків та інших народів. Другий період (1865–1896 рр.) ознаменувався піонерським рухом, під час якого відбувалося поширення здоров'язбережувальної (санітарно-гігієнічної) освіти в Польщі. Третій період (1897–1898 рр.) характеризується організацією гігієнічного руху завдяки видатній діяльності польського лікаря Й. Полака та великої кількості медичних працівників, журналістів, інженерів, архітекторів, учених різних спеціальностей, дістала широкого розвитку охорона здоров'я у Польщі [8, с. 2].

Четвертий період (1898–1918 рр.) охарактеризувався завдяки заснуванню Варшавських товариств гігієни. П'ятий період (1900–1979 рр.) передбачає епоху зародження здоров'язбережувального виховання в Польщі, що пов'язано зі зростанням технічного прогресу і розвитком цивілізації європейських країн в напрямку покращення санітарно-гігієнічних умов та умов праці. Шостий період (80-ті роки ХХ століття) припав на фазу застою, що було викликано впливом пострадянського

простору. Сьомий період (1990–2005 рр.) передбачає освітні з уведенням нових навчальних дисциплін, прийняття низки законів та проектів щодо здоров'язбереження молодого покоління. Останній період (2006–2020 рр.) характеризується реалізацією освітніх, виховних та здоров'язбережувальних програм із ціллю відокремлення «санітарно-гігієнічної освіти» від інших дисциплін [4, с. 58].

Отже, здійснивши даний історичний аналіз розвитку здоров'язбереження молоді в Польщі, а зокрема «гігієнічної освіти» стає зрозумілим, що гігієна має суттєвий історичний розвиток в Польщі. Вплив різних внутрішньо-державних та зовнішніх факторів Польщі сприяли формуванню певної гігієнічної культури в освітньому просторі, де гігієна – розділ медицини, який займається вивченням екологічних наслідків, які впливають на здоров'я як молодого покоління, так і всього населення. Завдання гігієни полягає у наданні особам та громадськості якнайкращих умов для розвитку всіх видів здоров'я та дотримання здорового способу життя. А поняття культура тлумачиться як збір традицій які притаманні певній етнічній групі людей.

Навчання гігієни в освітньому просторі Польщі охарактеризовано науковцем О. Філясом, який дотримується позиції, що дитина вже отримує перші усвідомлення про гігієну, перебуваючи у родинному колі та в дошкільному навчальному закладі. Перші отримані гігієнічні знання, дитина повинна переформатувати у відповідні гігієнічні вміння, а саме вміння доглядати за власним тілом та проводити елементарні гігієнічні заходи. А навчально-виховний процес школи повинен створювати такі умови, при яких учень, отримуючи гігієнічні знання, зміг би успішно застосовувати їх протягом життя. Процес навчання у фаховій школі передбачає крім отримання знань з особистої та суспільної гігієни, отримання знання з фахової гігієни відповідного ремесла праці. Також навчання гігієни передбачається в доповнюючій школі практикантів різних ремесл. Дана робота полягає у зацікавленні молоді до практичного застосування вимог гігієни на побудову ефективної системи збереження здоров'я людини. Отже, система гігієнічної освіти Польщі побудована таким чином, щоб максимально охопити час навчання і працю людини, тобто від самого народження дитини де вона отримує перші знання з гігієни та протягом її життя, що має на меті збільшення знань з гігієни та формування відповідних умінь та навиків застосування гігієни у практичній діяльності [8, с. 112].

Враховуючи погляд польських вчених, загальна освіта повинна враховувати наступність, безперервність, єдність і диференціацію, заміну вузькопрофільного навчання на широкопрофільне, дотримуючись принципу всебічного розвитку учнів, виховувати в праці, застосовувати широкий фронт освіти і виховання, з гнучкістю державності, соціалізацією, науковістю та економічністю освіти. Вказані принципи є

також актуальними і для професійної освіти Польщі. У першу чергу можна виокремити принцип наступності, пов'язаний з відсутністю перешкод при переході з одного навчального закладу до іншого та узгодженістю навчальних планів і програм, розвитком професійної орієнтації; принцип безперервності – загальнодоступність форм і засобів освіти, заміна вузькопрофільного навчання на широкопрофільний – сприяє швидкій перекваліфікації працівників і мобільності в кадровій політиці; принцип виховання за допомогою праці і для праці – передбачає наповнення всього навчально-виховного процесу проблематикою праці, політехнізму, професійними знаннями і уміннями, що відповідають етапові і типові освіти [1, с. 104].

Як ми раніше вказали, на практиці здобуття професійної освіти в Польщі відбувається поетапно та послідовно. Починаючи з початкової професійної школи, чотирирічного технікуму, трирічного профільного ліцею, трирічного додаткового технікуму та післяліцейної школи. Дана система передбачає підготовку «Кваліфікованого робітника» та «Техніка». Вказаний процес професійної підготовки передбачає отримання кваліфікованим робітником і техніком гігієнічної освіти завдяки вивченню дисциплін «Фізичне виховання», «Безпека праці та охорона середовища», «Охорона праці, контроль за якістю праці» та навчальний модуль «Додержання правил безпеки та гігієни праці, протипожежної охорони та охорони навколишнього середовища».

Система вищої професійної технічної освіти, що поділяється на студії першого, другого та третього ступеня для професійної підготовки «Інженера», «Магістра інженера», «Доктора інженера» і «Доктора інженера габілітованого» передбачає професійну підготовку, відповідно до навчальних планів, які передбачають викладання дисциплін в сфері безпеки та гігієни праці. Отже, здійснивши екскурс в кожний процес професійної підготовки Польщі, ми можемо впевнено стверджувати, що дане професійне спрямування передбачає поетапне отримання та удосконалення гігієнічних знань учасниками освітнього процесу. Викладання різних дисциплін передбачає отримання знань та формування відповідних вмінь для ефективного розвитку фізичних здібностей, дотримання особистої гігієни і раціональну організацію дозвілля людини [9, с. 152].

Додатковими заходами для формування гігієнічної культури використовуються виховні заходи у формі живого слова, тобто лекції, бесіди та індивідуальні розмови з різноманітною направленою тематикою, що враховує потреби і проблеми молоді певної місцевості. Це знання про дотримання особистої гігієни, здійснення санітарно-гігієнічного прибирання як навчальних приміщень, так і власного житла, особливості проведення вільного часу молоді з користю для здоров'я, гігієна сну і відпочинку та ін. Така співпраця позитивно впливає на свідомість молоді

та спонукає батьків до дотримання гігієнічних норм. Інший підхід має форму друкованого слова, що направлений на формування гігієнічних знань, передбачає використання періодичних видань, а саме газети, журнали, що містять оздоровчу тематику. Наприклад, щомісячне видання Червоного Хреста «Здоров'я», «Гігієна праці», «Санітарно-гігієнічний порадник» та ін. [2, с. 44].

Отже, здійснивши теоретичний аналіз процесу професійно-технічної підготовки в Республіці Польща, нам вдалось з'ясувати, що під час отримання суто педагогічних або технічних знань фахівці професійно-технічної галузі отримують гігієнічні знання. Тому при отримання професії «Кваліфікованого робітника», «техніка», «інженера», «магістра інженера», «доктора інженера» і «Доктора інженера габілітованого» фахівець має можливість крім здійснення власних професійних обов'язків, працювати над створенням безпечних умов завдяки сформованій гігієнічній культурі, як важливий елемент збереження життя та здоров'я.

Проблема формування гігієнічної культури у процесі підготовки фахівців професійно-технічної галузі на теренах Республіки Польща є надзвичайно актуальною на рівні держави. Формування гігієнічної культури у фахівців професійно-технічної галузі відбувається завдяки врахуванню розвитку проблеми здоров'язбереження, а зокрема гігієнічної науки що має своє відтворення на законодавчому рівні. Кожний із етапів підготовки фахівців професійно-технічної галузі передбачає формування певного рівня гігієнічних знань, що з переходом до наступних рівнів професійної підготовки дозволяє дані знання збагачувати. Метою формування гігієнічної культури в фахівця професійно-технічної галузі є його підготовка до здійснення заходів по збереженню здоров'я та життя як власного так і оточуючих. Подальші дослідження плануємо провести у порівняльній характеристиці розвитку гігієнічної культури в професійно-технічній освіті Польщі та України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушкевич Ф. Польський «освітній прорив» та його значення для українських освітніх інновацій. *Вища освіта в Україні*. 2010. № 4. С. 103–108.
2. Єрмакова Т. С. Досвід Польщі у формуванні культури здоров'я школярів сільської місцевості. *Здоров'я людини: теоретичні, практичні та методичні аспекти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: Астроя, 2015. С. 142.
3. Кухарчук П. Управління освітою в країнах європейського союзу. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_8_15
4. Мордвінова І. Упровадження здоров'язбережувального виховання в

- польських школах освітні системи та інституції. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2013. № 2–3(16–17). С. 58–59.
5. Мушинські А. Організаційно-педагогічні умови професійного навчання у центрах неперервної освіти Польщі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Тернопіль, 2004. 22 с.
 6. Пальчук М. І. Інноваційний розвиток системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції. *Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України*: матеріали конф. / за заг. ред. О. В. Глузман. Ялта, 2007. Ч. 1. С. 184–187.
 7. Серьогін В. О. Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. Харків: ФІНН, 2009. 664 с.
 8. Філяс О. Школи та поширення гасел гігієни серед громадянства. *Перший український педагогічний конгрес*. Львів: Рідна Школа, 1935. С. 109–126.
 9. *Słownik języka polskiego* / [red. M. Szymczak]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1981. Т. 1–3. 357 с.